

AQROTURİZMİN TƏŞKİLATI-İQTİSADI VƏ HÜQUQİ ASPEKTLƏRİ

Xülasə

Məqalədə kənd ərazilərində turizm fəaliyyəti geniş rəqsədə araşdırılmış, onun təşkili səmərəliliyini şərtləndirən amillər aşkar edilmişdir. Kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığı və aqroturizmin yerinə yetirdiyi funksiyalar müqayisəli tədqiq olunmuşdur. Aqroturizmin iqtisadi, sosial, ekoloji və mədəni-tarixi funksiyalarının yerinə yetirilməsi mühiti xarakterizə olunmuşdur. Turizmin bu növünün təşkili-iqtisadi və hüquqi aspektlərinə vahid müstəvidə yanaşmanın zəruriliyi göstərilmişdir. Aqroturizmin kənd yerlərində məşğulluğun səviyyəsi və strukturuna təsiri, tarazlı regional inkişafda rolu açıqlanmışdır. Normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi aqroturizmin iqtisadi səmərəliliyi, onun digər funksiyalarının səmərəli icrasının mühüm şərti kimi baxılmışdır. Azərbaycanda turizmin, o cümlədən aqroturizmin normativ-hüquqi bazasının təşəkkülü prosesi xronoloji qaydada izlənmişdir.

Açar sözlər: kənd əraziləri, aqroturizm, təşkil, iqtisadi səmərəlilik, ekoloji funksiya, təşkilati-iqtisadi aspekt, sosial aspekt, məşğulluq, çoxfunksiyalılıq.

Giriş

Aqroturizm (kənd turizmi) turizmin mühüm növü və böyük sosial-iqtisadi, ekoloji və bir sıra digər aspektlərdə böyük əhəmiyyətə malik fəaliyyətlər kompleksidir. Kənd təsərrüfatının inkişafı hər bir ölkənin nəinki ərzaq təhlükəsizliyinin, habelə iqtisadi təhlükəsizliyinin və dayanıqlı inkişafının mühüm şərtidir. Bu sahənin dinamik və dayanıqlı inkişafı isə kənd yerlərinin sosial-iqtisadi inkişafının təmin edilməsi, tarazlı regional inkişafa dəstək verilməsi istiqamətində görülən tədbirlərlə bilavasitə əlaqədardır. Odur ki, aqroturizmin təşkili-iqtisadi və hüquqi aspektlərdə kompleks tədqiqi mühüm nəzəri və təcrübə əhəmiyyətə malikdir.

Aqroturizmin məbiyyəti və iqtisadi potensialı

Kənd əhalisinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsində məşğulluğun səviyyəsi və məşğulluğun strukturunu amilləri həlledici rola malikdir. Kənd ərazilərində qeyri-aqrar fəaliyyət sahələrində işgüzar fəallığın təşviqi, qabaqcıl təcrübədən göründüyü kimi, nəinki həmin ərazilərin, habelə aqrar sahənin inkişafında hərəkətverici amil rolunda çıxış edə bilər. Şərh olunan müstəvidə aqroturizm özünəməxsus və kifayət qədər ciddi potensiala malikdir. Bu potensial işgüzar fəaliyyətin şaxələndirilməsi baxımından kənd ərazilərində məhdud imkanları genişləndirdiyinə görə xüsusi diqqətə layiqdir. Bu baxımdan, Qərb iqtisadi və turizm ədəbiyyatında geniş yayılmış aşağıdakı mövqe ilə razılaşmağı məqsədəuyğun hesab edirik. “Turizm, xüsusilə kənd turizmi kənd rayonlarının inkişafı üçün vacib vasitədir, resursdur. Kənd turizmi, bazarların qloballaşması şəraitində rəqabətə dözməyən kiçik fermer təsərrüfatlarına inkişaf imkanları verir”. [1, s.1051]

Kənd turizminə daha geniş, başqa sözlə, ümumi fəaliyyət məkanı aspektində yanaşma, bir sıra hallarda makroiqtisadi baxımdan əlverişli olsa da, turizm fəaliyyətinin təşviqi, xüsusilə maliyyə stimullaşdırılması baxımından, xüsusi detallaşdırmalar və dəqiqləşdirmələr tələb edir. Deyək ki, aşağıdakı yanaşma terminoloji müzakirələrə son qoymaq cəhdi olsa da, uçotun statistik və digər aspektlərində təcrübə üstünlüklər verir. “Kənd turizmi, kənd mühitində inkişaf etdirilən bütün turist fəaliyyətini əhatə edən anlayışdır”.

Tanınmış elm mərkəzlərinin fəaliyyət istiqamətləri üçün səciyyəvi olmasa da, aqroturizm anlayışına münasibətdə araşdırmalar davam etdirilir. ABŞ-ın Pudrdyu Universitetinin tədqiqat proqramlarında “aqroturizm kənd turizmi kimi qəbul edilir və fermerlərin əhaliyə istirahət və təlim üzrə xidməti, kənd təsərrüfatı məhsulları satışı və əlavə qazanc əldə etmək üçün digər fəaliyyəti kimi fərqləndirilir”.

Kənd turizmini aqroturizmlə eyniləşdirmək üçün yuxarıda qeyd edilən arqumentləri kafi hesab etmək olar. Bununla belə, aqroturizm anlayışının təcrübə baxımından dəqiqləşdirilməsi üçün araşdırmaları davam edək. Turizm (adətən şəhərlərdə həyata keçirilən işgüzar, o cümlədən konqress-şərgi turizmi istisna olmaqla) təbiətlə sıx təması nəzərdə tutur. Həmin təması istirahət məqsədilə baş versə də, kommersiya məqsədləri də istisna olunmur. Turizmin bir növü olmaqla aqroturizmin aşağıdakı alt növləri fərqləndirilir: “Gəlmə turizm (“kənddə yaşayış”), praktiki təcrübə turizmi (həyat təcrübəsi əldə etmə), gastronomik turlar (ənənəvi xərəklər və içkilər), idman turizmi (piyada və velosipedlə gəzinti), ekoloji icma turizmi, etnoqrafik turizm (yerli adət-ənənələrlə tanışlıq)”.

Aqroturizm və kənd ərazilərinin idarə edilməsində mühüm amil kimi çıxış etmək iqtidarındadır. İnkişaf etmiş ölkələrdə (İtaliya, Fransa, İspaniya) kifayət qədər böyük regionların sosial-iqtisadi inkişafında aqroturizmin oynadığı rol buna əyani sübut ola bilər. İlk növbədə bu, haqqında danışılan regionlara əlavə maliyyə vəsaitləri axını sayəsində artan işgüzar fəallıq sayəsində baş verir. Digər, heç də az əhəmiyyətli olmayan səbəb aqroturizmin daha da şaxələndirilməsi üçün əlverişli şərait yaradan kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığı amilidir.

Aqroturizmin inkişafı strategiyasında kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığı amili nəzərə alınmalıdır. Turizmin bu növünün kənd təsərrüfatı və kənd həyat tərzinin xüsusiyyətləri və üstünlüklərinin reallaşdırılmasında artan rolunun təmin edilməsi, aqrar sahənin çoxfunksiyalılığı məsələlərinə aydınlıq gətirilməsini tələb edir. İlk növbədə onu qeyd edək ki, təbii-iqlim potensialından, o cümlədən təbii resurslardan məqsədyönlü istifadə onların çoxtəyinatlı olduğunu nəzərə almalıdır. Bilavasitə kənd təsərrüfatı istehsalı və aqroturizm arasında seçim alternativ axtarışına deyil, əksər hallarda həmin fəaliyyətlərin paralel aparılması variantına üstünlük verilməsi barədə konsensusla nəticələnir.

Kənd həyat tərzinin üstünlükləri onun turistlər üçün cəlbediciliyini artırır. Kənd yerlərində müvafiq imkanlar mövcud olduqda müşahidə olunan belə vəziyyət, kənd həyat tərzinin sağlam həyat üçün zəruri olan üstünlüklərindən gəlir əldə etməyə imkan verir. Bu baxımdan kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığı onun “yalnız qida məhsulları və xammal istehsalına deyil, həmçinin maddi və bazar qiymətinin müəyyənəşdirilməsi çətin olan, yaxud mümkün olmayan qeyri-maddi nemətləri yaratmasına da əsaslanır. Yeni iqtisadi münasibətlər sistemində kənd təsərrüfatı istehsalı bir sıra yeni kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərini əhatə edir. Bu baxımdan ətraf mühitə və kənd ərazilərində yaradılan mədəni və mənəvi dəyərlərə olan yeni münasibət diqqəti xüsusilə cəlb edir”. [5, s.14-15]

Torpaq resurslarının çoxfunksiyalılığı, məlum olduğu kimi kənd yerlərində fəaliyyət inteqrasiyası üçün potensial mühit yaradır. Həmin potensialın fəallaşdırılmasında kənd təsərrüfatı ilə yanaşı, aqroturizmin rolu xüsusi diqqət tələb edir. Bu halda, landşaft və infrastrukturun inkişafı, torpağın münbitliyi və su ilə təminat kimi amillərlə eyni statuslu kimi qəbul edilə bilər.

Aqroturizm kənd ərazilərində iqtisadi səmərəlilik meyarları baxımından heç də həmişə ön planda olmayan mədəni və mənəvi dəyərlərin, o cümlədən təbii və tarixi abidələrin bərpası və qorunmasına, xalq sənətkarlığının inkişafına, təbiətə (ətraf mühitə) dost fəaliyyətin təşviqi edilməsinə xidmət etməklə daha qlobal vəzifələri icra edir. Bir sıra tədqiqatçıların fikrincə, aqroturizmin iqtisadi, sosial, ekoloji, mədəni funksiyaları və kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığı ilə şərtlənən imkanlar arasında kifayət qədər ciddi oxşarlıq vardır. Bunu görmək üçün kənd təsərrüfatı və kənd ərazilərinin yerinə yetirdiyi çoxsaylı funksiyalara nəzər salmaq kifayətdir.

Kənd təsərrüfatı və kənd ərazilərinin yerinə yetirdiyi çoxsaylı funksiyalara münasibətdə aşağıdakı yanaşmanı məqsədəuyğun hesab edirik: “İqtisadi funksiya - cəmiyyətin ərzaq məhsullarına, sənayenin xammala olan tələbatının, habelə kənd əhalisinin məşğulluğu və gəlirlərinin təmin olunması; sosial - demoqrafik funksiya - əhalinin təkrar istehsalına və ölkənin insan kapitalının formalaşmasına yönəldilməsi; mədəni-etnik funksiya - özünəməxsus mədəniyyətin, milli adət-ənənələrin, folklorin, kənd yerlərində yerləşən təbii və tarixi abidələrin mühafizə edilməsi; ekoloji funksiya - ölkə ərazisində ekoloji tarazlığın, təbii resursların səmərəli istifadəsi və təkrar istehsalının dəstəklənməsi; rekreasiya funksiyası - əhalinin istirahəti və sağlamlığının bərpası üçün şəraitin təmin edilməsi”. [6, s. 300]

Aqroturizm daha geniş rakursda yanaşmalar, heç də nadir hal deyildir. Bu baxımdan, artıq qeyd edilmiş inkişafın məkan aspekti və məhsuldar qüvvələrin ərazi təşkili aspekti ilə yanaşı geodemografik aspekti də önə çəkənlərin əsaslı arqumentlərinə diqqət çəkmək istəyirik. Məsələ ondadır ki, aqroturizm insanların şəhərdən kənar, yəni əhalinin sıxlığının daha az olduğu ərazilərə səfərləri kimi nəzərdən keçirildikdə, rekreasiya nöqteyi-nəzəri önə çıxır. Digər tərəfdən, aqroturizm anlayışının sonrakı detallandırılmasında kənd həyat tərzinin və kənd əməyinin müxtəlif aspektləri nəzərə alınmalıdır. Aqroturizm “rekreasiya (turist məhsulunun istehsalının təşkili) nöqteyi-nəzərindən kənd evində yaşayışdan, boş vaxtın təbiətdə keçirilməsi və macərə yürüşlərindən tutmuş yerli əhalinin məşğələlərində bilavasitə iştiraka qədər müxtəlif xidmətlərin məcmusudur. Odur ki, aqroturizmin fərqli (kənd, fermer, yaşıl, təbii (natural) turizm) anlayışlarını bərabər hüquqlu hesab etmək olar”. [7, s. 401]

Aqroturizmlə məşğul olan turistin əldə etdiyi fayda, ilk növbədə onun sağlamlığı və mədəni inkişafı ilə bağlıdır. Belə ki, o, adət-ənənələrlə, tarixlə, yerli əhalinin mətbəxi ilə yaxından tanış olur. Turist aqroturizm sayəsində yerli kənd əhalisinin xüsusi olaraq tanındığı bu və ya digər fəaliyyət sahəsində vərdiş və bacarıqlar əldə edir. Aqroturizm, habelə təbii şəraitin müxtəlifliyindən və fəal istirahətdən bəhrələnərək sağlamlıq durumunu yaxşılaşdırmaq imkanı əldə edir.

Şərqi Avropanın postsosialist ölkələrində aqroturizmin inkişafı sayəsində kənd əhalisinin gəlirlərinin dinamikasının təhlilinə həsr olunmuş tədqiqatlar bu baxımdan, zənnimizcə, diqqətəlayiqdir. “Kənd turizmi, əlavə gəlir mənbəyi kimi kənd əhalisinin rifahının yüksəldilməsinə, miqrasiyanın azalmasına və kənd rayonlarının inkişafına yardım edə bilər. Turizm regionda həyat keyfiyyətini yüksəldir, kənd və şəhər rayonlarının inkişafında fərqləri azaldır. Onu da qeyd etmək vacibdir ki, turizm regionda aparıcı sahə olmasa da, o, regional iqtisadiyyatın digər sahələrinin inkişafı üçün hərəkətverici qüvvə rolunu oynaya bilər”. [8, s. 781]

Doğrudan da aqroturizm bu və ya digər regionda aparıcı sahə olmasa da, turizmin bu növünün inkişafı, ərazidə iqtisadi fəallığın yüksəlməsinə gətirib çıxara bilər. Turizm kənd həyat təzi üçün səciyyəvi olan arzuolunmaz aşağı dinamizmi aradan qaldırmaqla, nəinki, sözün dar mənasında işgüzar fəallığı, habelə investisiya fəallığını təşviq edə bilər. Məsələ ondadır ki, aqroturizm kənd ərazilərində təbii, mədəni-tarixi və digər potensialı hərəkətə gətirməklə, onları qorumaqla gəlir mənbəyinə çevirməyi nəzərdə tutur. Sadalanan resurslardan turizm məhsulunun hasil edilməsi ciddi və kompleks karakterli hazırlıq tələb etdiyinə görə, kəndin ixtisaslı və ixtisasız işçi qüvvəsi üçün məşğulluq baxımından seçim imkanı yaradır. Bu isə, təcrübədən göründüyü kimi, həmin ərazidə digər fəaliyyət sahələrində inkişaf üçün yeni yollar axtarışı zərurətini ortaya qoyur. Əlbəttə, deyilən proseslər avtomatik olaraq, o cümlədən, heç bir transaksiya xərci olmadan baş vermir.

Aqroturizmin inkişafı dövlətin xüsusi diqqət yetirdiyi və dəstək verdiyi turizm növüdür. Məsələ ondadır ki, aqroturizm təkcə dövlət büdcəsinə daxil olmaları artıran fəaliyyət olmayıb, kənd yerlərinin və aqrar sahənin inkişafında dövlət siyasətinin prioritetlərinin reallaşmasında bilavasitə iştirak edən turizm növüdür. Belə ki, aqroturizm aşağıdakı vəzifələrin icrasına xidmət edir: “xidmət göstərən əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması; xidmətlərdən istifadə edən vətəndaşların səhhətinin yaxşılaşması; mədəni ənənələrin dirçəlməsi; kiçik yaşayış məntəqələrinin qorunub saxlanması; kənd əhalisinin həyat şəraitinin yaxşılaşması, gəlirlərinin artması; əlavə iş yerlərinin yaradılması sayəsində kənddən şəhərə miqrasiyanın azaldılması; xalq adət və ənənələrinin öyrənilməsinin stimullaşdırılması; xalq sənətkarlığının inkişafı; ərazinin mədəni və tarixi irsinin qorunub saxlanması və s”. Göründüyü kimi, bir çox tədqiqatçılar kənd turizmi və aqroturizmin vəzifələri arasında fərq qoymur, onları tamamilə eyniləşdirirlər.

Aqroturizmin coğrafi aspekti, əslində onun nəzəri-metodoloji əsaslarının işlənilib hazırlanmasında mühüm rolə malikdir. Bu və bir sıra digər səbəblərdən aqroturizmə konseptual yanaşmalar müxtəlif ölkələrdə kifayət qədər fərqlidir. Bu baxımdan, aşağıdakı mövqe ilə razılaşmağı məqsəduyğun hesab edirik.

“Aqroturizm konkret ərazi ilə birbaşa bağlıdır, odur ki, onun inkişafının nəzəri-metodoloji əsaslarının işlənilib hazırlanması, aqroturizm konsepsiyasının regional şərait və sosial-iqtisadi ilkin

şərtlərə müvafiq olaraq işlənməsi ilə əlaqədardır. Bu baxımdan, aqroturizm konsepsiyası müxtəlif ölkələrdə, mütəxəssislərin bu fəaliyyət növünə yanaşmasından asılı olaraq əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənə bilər”. [10, s. 44]

Aqroturizmdən kənd əhalisinin iqtisadi fayda əldə etməsi (əlavə iş yeri və kənd təsərrüfatı məhsullarının satışından gəlir), mənəvi dəyərlərə qovuşma prosesində baş verir. Başqa sözlə aqroturizm kənd əhalisinə aşağıdakı imkanlar yaradır: “öz yurdunun tarixi-mədəni əhəmiyyətinin dərk edilməsi, onun ölkədə və dünyada məşhurluğundan istifadə hissi; yerli əhalini beynəlxalq mədəni dəyərlərlə, o cümlədən şəxsi ünsiyyət vasitəsi ilə qovuşdurmaqla, onlara iş yeri təklif etməklə məşğulluq probleminin həlli; sosial cəhətdən az qorunan əhali təbəqəsinə yardım; mənzil fondunun yaxşılaşdırılması; kənd təsərrüfatı məhsulları satışını genişləndirir”. [9, s. 458]

Əlbəttə, kənd əhalisi, əlavə iş yeri və öz məhsulunu satmaqdan başqa, aqroturizmdən digər gəlir və faydalar da əldə edə bilər. Bura ilk növbədə kənd əhalisinin öz daşınmaz əmlakını turizm məqsədi ilə istifadəsi daxildir. Digər tərəfdən ərazidə sosial infrastrukturun inkişafı sürətlənir. Belə ki, “turizmin inkişafı kəndin sosial infrastrukturunun, rekreasiya obyektlərinin, səhiyyə və idman müəssisələrinin genişlənməsi və onların keyfiyyətinin yaxşılaşması meyillərini formalaşdırır; turizm regionda əhali üçün beynəlxalq əlaqələri sürətləndirən bank, kommunikasiya, yol və mehmanxana təsərrüfatı, ictimai iaşə obyektlərini artırmaqla daha çox kompleks ərazi məskunlaşma sferası yaradır”.

Kənd ərazilərində turizm fəaliyyətinin, o cümlədən aqroturizmin təşkili – iqtisadi və hüquqi əsaslarının araşdırılması, xeyli dərəcədə onun səmərəli təşkili imkanlarının aşkar edilməsi məqsədini güdür. Aqroturizmin səmərəli təşkili dedikdə, mövcud potensialdan, ekoloji məhdudiyyət şərtləri daxilində maksimum istifadə etməyə yönəlmiş fəaliyyət nəzərdə tutulur.

Aqroturizmin təşkili və hüquqi aspektləri

Aqroturizmin təşkil imkanları, artıq qeyd olunduğu kimi, məkan və onun tanınma (ərazidə tarixi – mədəniyyət abidələrinin mövcudluğu, maraqlı təsərrüfatçılıq təcrübəsi, xalq sənətkarlığının qədimliyi, yüksək peşəkarlıq, nadir təbiət hadisələri, nadir bitkilər, kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları, maraqlı mətbəx və s.) dərəcəsi, infrastrukturun inkişaf səviyyəsindən, informasiya resursları da daxil olmaqla resurs təminatından və s. asılıdır. Müvafiq fəaliyyətin təşkili, özlüyündə özünəməxsus fəaliyyət növüdür və aqroturizm sahəsində göstərilən xidmətlərin təşkilini, həmin xidmətlərin göstərilməsi üçün təsərrüfatın ahəngdar fəaliyyətini nəzərdə tutur. Aqroturizmin təşkili nəticə etibarilə təsərrüfatın və turistlərin qəbulu üçün sistem əmələ gətirən elementlərin qaydaya salınmasını, elmi təminatdan və əldə edilmiş təcrübədən istifadə sayəsində əlaqələrin optimallaşdırılmasını tələb edir. Aqroturizm xidməti göstərən təsərrüfata rəhbərlik fəaliyyətin təşkilini, o cümlədən ilk növbədə vəzifə və səlahiyyətlərin bölgüsünü, xidmətin təhlükəsizliyinin təmin edilməsini, fors-major hallarına hazırlığı və i.a. təmin etməkdən ibarətdir.

Aqroturizmin səmərəli təşkili maraqlı tərəflərin mənafeələrinin nəzərə alınmasını tələb edir. Maraqlı tərəflər və onların tələbləri isə, konkret halda kifayət qədər fərqli və çoxsaylıdır. Onların mənafeələrini balanslaşdıraraq inkişaf variantının tapılması asan həll edilən məsələ deyildir. Yerli əhalinin, turistlərin və ətraf mühitin mənafeələrinin balanslaşdırılması aqroturizm fəaliyyətinin səmərəliliyində həlledici rolə malikdir. Məhz aqroturizmin dayanıqlı inkişafının bu üç tərkib elementinin tarazlı vəziyyətdə olması təbiəti mühafizə, sosial, iqtisadi və mədəni-tarixi prinsiplərin həyata keçirilməsini təmin edə bilər: “təbiəti mühafizə-kənd ərazilərinə düşən ağırlığa nəzarət etməklə, təbii mühitin məhv olmaqdan qorunması; sosial - yerli icmanın mədəni müxtəlifliyinin və həyat tərzinin mühafizəsinə və pozulmazlığına zəmanət verilməsi; iqtisadi – regionda iqtisadi fəaliyyət növlərinin müxtəlifliyinin inkişafının, yeni iş yerlərinin yaradılmasının, kənd əhalisinin şəhərə miqrasiyasının ləngidilməsinin təşviqi; mədəni-tarixi-turizmin yerli əhaliyə və regionun mədəni müxtəlifliyinə faydalı təsirinin təmin edilməsi”. [12, s.16]

Aqroturizm və ekoturizm fəaliyyəti məkan baxımından əhəmiyyətli dərəcədə kəşif fəaliyyətlərdir. Əvvəlki bölmədə qeyd olunduğu kimi, bir çox mənbələrdə aqroturizm ekoturizmin əsas forması kimi təqdim edilir. Ölkənin iqtisadi qüdrəti artıqca onun ekoturizmə münasibəti dəyişir.

Əlli ilə yaxın bir dövr ərzində inkişaf etmiş ölkələrin vətəndaşları ekoturizm fəaliyyəti göstərən operatorların xidmətlərindən istifadə edirlər. Bu baxımdan az inkişaf etmiş ölkələrin də mövqeyi diqqətə layiqdir. Həmin ölkələr "artıq başa düşürlər ki, ekoturizm meşə materialları tədarükü və kənd təsərrüfatı alternativlərinə nisbətən resurslardan daha az dağıdıcı istifadə və gəlir əldə etmək yolu təklif edir. 1980-ci illərin ortalarından həmin ölkələr ekoturizmə təbiətin qorunması və inkişafı məqsədinə çatmaq vasitəsi kimi baxırlar". [13, s. 5]

Maraq doğuran digər yanaşma, aqrar və ekoloji turizm anlayışlarının birləşdirilməsidir. Bu halda aqroekoturizm anlayışı elmi dövriyyəyə daxil edilmişdir. Belə yanaşmanın tərəfdarları aqroekoturizmin inkişafını üzvi əkinçiliyin inkişafı ilə əlaqələndirirlər. Bu baxımdan aşağıdakı fikirlər, zənnimizcə, razılaşmaq olar. "Aqroekoturizm" universal terminini dövriyyəyə daxil etməyi təklif edənlər, onun üzvi əkinçiliklə əlaqədar olmasını əsas gətirirlər. Üzvi əkinçilik aqroekoturizmin zəruri şərti olub, aşağıdakı 6 amili nəzərə alır: ətraf mühitin sağlamlığı; havanın vəziyyəti; su resurslarının vəziyyəti; biomüxtəliflik; təbii resurslar; iqlim dəyişmələri". [14, s.162-168]

Artıq qeyd edildiyi kimi, müstəqillik bərpa edildikdən sonra, Azərbaycanca turizm bazarının hüquqi əsaslarının bərqərar edilməsinə yönəldilmiş, dövlət siyasətinin prinsiplərini, turizm fəaliyyətinin əsaslarını müəyyən edən "Turizm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun (15) qəbulu ölkədə bu mühüm fəaliyyətin inkişafına rəvac vermişdir. Turizmin, o cümlədən, aqroturizmin normativ-hüquqi bazasının möhkəmləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün sistemli tədbirlər davam etdirilmişdir.

Son illər milli iqtisadiyyatın bütün sahələrinin inkişaf tempinin daha da sürətləndirilməsi və onun dayanıqlı xarakter alması üçün Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi islahatlar turizm sahəsində də mühüm irəliləyişlərə səbəb olmuşdur. Bu baxımdan, ölkə başçısının "Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" 1 sentyabr 2016-cı il tarixli № 2295 Sərəncamı [16] xüsusi rol oynamışdır.

Sərəncamda göstəridiyi kimi, "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 16 mart tarixli 1897 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"ndən biri kimi ixtisaslaşmış turizm və əyləncə müəyyən edilmiş, beynəlxalq və yerli ekspertlərlə birlikdə dünya təcrübəsində turizm sahəsində islahatların ən uğurlu modelləri və onların ölkəmizdə tətbiqi imkanları təhlil edilmişdir. Aparılmış təhlillər nəticəsində turizm sahəsi üzrə strateji yol xəritəsinin ilkin layihəsi hazırlanmışdır". [16]

Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsində (Prioritet 3.5. "Tədbir 3.5.2) göstəridiyi kimi, kənd turizminin inkişafı üzrə tədbirlər planına əsasən, "kəndlərdə mövcud olan bir sıra əhəmətlərin təbliğati (məsələn, çörəkbişirmə, xalçaçılıq və s.) məqsədilə qısamüddətli kurslar təşkil ediləcək, eləcə də ixtisaslaşmış kənd təsərrüfatı məhsullarının brendləşdirilməsi üzrə tədbirlər görülməkdir. Bunun üçün ehtiyac yaranarsa, bu prosesa yerli və xarici ekspertlərin cəlb olunması da nəzərdə tutula bilər. Turistlərin yerləşdirilməsi məqsədilə müvafiq kənd evləri də müəyyən ediləcək, həmin kənd evlərində təmir-bərpa işlərinin aparılması, kənd icmalarında turistlərin qəbulu və xidmətlərin təşkili ilə əlaqədar təlimlərin keçirilməsi, eləcə də həmin kəndlərin sakinlərinə vergi ödəmək vərdişlərinin aşılanması məqsədilə maarifləndirmə işinin aparılması üçün dəstək tədbirləri görülməkdir". [17, s. 74] Haqqında danışılan Strateji Yol Xəritəsinin icrası vəziyyətinin təhlilinə həsr olunmuş tədbirlərin məlumatlarına görə, nəzərdə tutulan addımlar vaxtında atılır və müsbət nəticələr özünü çox gözəltməyəcəkdir.

Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafının normativ-hüquqi bazasının möhkəmləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi istiqamətində atılan sistemli addımlar, aqroturizmin təşkili və iqtisadi aspektlərdə inkişafı üçün əlverişli şərait formalaşdırır. Ölkənin kənd ərazilərinin daha sürətli inkişafında aqroturizmin rolunu artırmaq üçün müvafiq fəaliyyətin gəlirlilik səviyyəsi yüksəldilməlidir. Müvafiq istiqamətdə heç də az olmayan problemlərin aşkar edilməsi və onların həlli yollarının müəyyən edilməsində innovasiyalardan istifadə imkanları reallaşdırılmalıdır. Bu baxımdan, aqroturizmin inkişafının təşkilati-iqtisadi və hüquqi məsələlərinin kompleks həllində Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsinin müvafiq

fəaliyyətli icrası həlledici rol oynayacaqdır. Həmin yol xəritəsinin icrasının elmi təminatının gücləndirilməsi turizmin və o cümlədən, aqroturizmin inkişafının tempini yüksəltməyin mühüm istiqaməti hesab edilməlidir.

Nəticə

Aqroturizm kənd ərazilərinin idarə edilməsində mühüm amilə çevrilir. Eyni zamanda aqroturizm kənd ərazilərində mədəni və mənəvi dəyərlərin, o cümlədən təbii və tarixi abidələrin bərpası və qorunmasına, xalq sənətkarlığının inkişafına, təbiətə dost fəaliyyətin təşviq edilməsinə xidmət edir. Aqroturizmin təşkili imkanları məkan və onun tanınması dərəcəsi, infrastrukturun inkişaf səviyyəsi, informasiya resursları da daxil olmaqla resurs təminatından asılıdır. Aqroturizmin təşkili kənd təsərrüfatının və turistlərin qəbulu üçün sistem əmələ gətirən elementlərin qaydaya salınmasını, elmi təminatdan və əldə edilmiş təcrübədən istifadə sayəsində əlaqələrin optimallaşdırılmasını tələb edir. Kənd ərazilərində turizmin səmərəli təşkili sayəsində onun iqtisadi səmərəliliyinə nail olmaq mümkündür. Sonuncu isə turizm fəaliyyətinin mükəmməl normativ-hüquqi bazasının yaradılmasını tələb edir.

ƏDƏBİYYAT

- Emerging Markets Queries in Finance and Business Advantages and Limits for Tourism Development in Rural Area. Gavrilă-Paven Ionelaa, Bârsan Mircea Constantinb, Lia-Dorica Dogaruc// Procedia Economics and Finance 32 (2015) pp.1050 – 1059
- Department for food and rural affairs. Tourism statistic. www.defra.gov. uk/statistics/ rural).
- Университет Пурдью, США. Материалы исследовательской программы. Discovey park. discoveypark. e-enterprise.purdue.edu
- Паневникова Н.О. Новые подходы к определению классификации агротуризма // Развитие аграрного (сельского) туризма на территории Краснодарского края: поиски, проблемы, решения. Материалы I Межрегиональной молодежной научно-практической конференции. 25 ноября 2016 г. Краснодар: КСЭИ, 2016. 257 с., с.75-79
- Ramil Hüseyn. Kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılıqı: qlobal iqtisadi sistemdə onun yeri və rolu. Bakı, "MBM" Nəşriyyatı, 2008, 336 s.
- Мартынов К.П. Демографические процессы в сельской местности в контексте национальной безопасности России// Научное обозрение. Москва. 2014. №4, с.298-302
- Никитина О.А., Кушнаренко Е. П. Уточнение понятийного аппарата в развитии теории и практики регионального сельского туризма // Вестник Чувашского университета. Изд-во ЧГУ им. И. Н. Ульянова, 2010. с.400–405
- M.Pakurar, J.Olah. Definition of rural tourism and its characteristics in the northern great plain region// Analele universitatii din oradea fascicula: ecotoxicologie, zootehnie si tehnologii de industrie alimentara, vol. vii, anul 7, 2008, Hungary, pp.777-781
- Уланов Д.А. Туризм на сельских территориях: опыт, проблемы, перспективы // Молодой ученый. 2013. №6. с.455-459
- Печерица Е.В., Шевченко М. И. Мировой опыт развития агротуризма//Журнал "Национальные интересы: приоритеты и безопасность". 41(182) – 2012. с.44-53
- Əlirzayev Ə.Q. Turizmin iqtisadiyyatı və idarə olunması. Bakı: "İqtisad Universiteti" nəşriyyatı, 2010. 528 s.
- Бизнес в агро - и экотуризме. Под общ. ред. к.г.н., доц. Тарасенка А.И. Минск, 2014. с.380.
- The Encyclopedia of Ecotourism? David B. Weaver, ed. Oxon OX, United Kingdom: CABI Publishing, 2001. 682 p.
- Pelican-Matetic N. Organic Farming and Ecotourism – How Serious are Croatis Intentios? \Agron. Glasnic. – 2008. – Vol.70, N.2. – p.159-169
- "Turizm haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 4 iyun 1999-cu il, № 674-IQ

16. "Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı, 1 sentyabr 2016-cı il. № 2295
17. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında ixtisaslaşmış turizm sənayesinin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi". Bakı, 2016, 98 s.

Юсифова Камала Халиловна
старший преподаватель Азербайджанский Университет Языков
диссертант АУК

Организационно-экономические и правовые аспекты агротуризма

Резюме

В статье рассматривается туристическая деятельность в сельской местности, а также выявлены факторы, определяющие эффективность ее организации. Многофункциональное сельское хозяйство и функции агротуризма изучены сравнительно. Охарактеризована среда выполнения экономических, социальных, экологических и культурно-исторических функций агротуризма. Необходимость подхода к организационно-экономическим и правовым аспектам данного вида туризма показана единообразно. Влияние агротуризма на уровень и структуру занятости в сельской местности, а также роль сбалансированного регионального развития. Совершенствование нормативно-правовой базы, Экономическая эффективность агротуризма рассматривалась как важное условие эффективного функционирования ее других функций. Налаженный процесс туризма в Азербайджане, в том числе нормативно-правовая база агротермин отслеживался в хронологическом порядке.

Ключевые слова: сельские районы, агротуризм, организационная, экономическая эффективность, экологическая функция, организационно-экономический аспект, социальный аспект, занятость, многофункциональность.

Kamala Yusifova Khalil,
senior lecturer, Azerbaijan University of Languages
candidate for a degree of ACU

Organizational, economic and legal aspects of agritourism

Summary

The article discusses tourism activities in rural areas, and also identifies the factors that determine the effectiveness of its organization. Multifunctional agriculture and the functions of agro-tourism are studied comparatively. The environment of fulfillment of the economic, social, ecological, cultural and historical functions of agritourism is characterized. The need for an approach to the organizational, economic and legal aspects of this type of tourism is shown uniformly. The impact of agrotourism on the level and structure of employment in rural areas, as well as the role of balanced regional development. Improving the regulatory framework The economic efficiency of agro-motorization was viewed as an important condition for the effective functioning of its other functions. The streamlined tourism process in Azerbaijan, including the regulatory and legal framework of the agrothermia, was tracked in chronological order.

Key words: rural areas, agritourism, organizational, economic efficiency, ecological function, organizational and economic aspect, social aspect, employment, multifunctionality.